

HIRDETÉS

Magyar Nemzet

2020. november 6., péntek, Lénárd napja

HÍR TV - Háttérkép
Elnökválasztás az Amerikai
Egyesült Államokban

LUGAS, LUGAS HELYZETKÉP

2020. NOVEMBER 4. SZERDA 15:23

LUGAS

Törés

TUDOMÁNY - SZÁZHARMINC ÉVE SZÜLETETT NÉMETH GYULA

Hóvári János

Google hirdetések

Hirdetés megjelenítésének letiltása...

Miért jelent meg ez a hirdetés? ⓘ

HIRDETÉS

Ajánlom

Megosztás

Egy ember ajánlja ezt. [Regisztrálj](#), hogy megnézd, mit ajánlanak ismerőseid.

Németh Gyula turkológiai és nyelvészeti alapképzését az Eötvös Collegiumnak köszönhetette, ahol 1909-ben kezdte meg tanulmányait mint a Királyi Magyar Pázmány Péter Egyetem bölcsészhallgatója. A karcagi főgimnázium kiváló diákja Budapesten, a Ménesi úton olyan tehetségképző rendszerbe került be, ahol a diákok tudományuk alapjait széles európai horizontot biztosító nyelvtudással együtt sajátították el. A fiatal Németh Gyulának nem csupán tehetséges nyelvészé kellett válnia, aki a világ bármelyik egyetemén meg tudja állni a helyét, hanem Gombocz Zoltánnak, a honfoglalás előtti török jövevényszavaink rendszerbe szedőjének védnöksége alatt több török nyelvnek (oszmán-török, krími tatár, csuvas, kumük és karacsaj-balkar) is alapos ismerőjévé kellett lennie.

Németh Gyula 1915-től 1965-ös nyugdíjba vonulásáig s még utána is évekig meghatározó szerepet vitt a Pázmány Péter Tudományegyetem – 1950-től Eötvös Loránd Tudományegyetem – Török Tanszékének irányításában. Fél évszázad adatott meg neki, hogy a magyar és a nemzetközi turkológiában nagyot alkothasson és iskolát teremthessen. Az egyetemét körülvevő politikával hol szerencsése volt, hol nem. Az Eötvös Collegium s ezen keresztül iskolája és köre mögött sokáig olyan nagy formátumú tudós-politikus állt, mint Teleki Pál, akinek mindig megvoltak a kapcsolatai ahhoz, hogy biztosítva legyen, ami éppen az építkezéshez kellett. Hol kutatáshoz kellett forrás, hol egy tehetséges diáknak ösztöndíj vagy épp kiutazási engedély. 1945 után ezt a szerepet Keresztury Dezső töltötte be, amíg a magyar megújulást a pártállam meg nem fojtotta. A turkológiát azonban a magyar kommunizmus nem tudta – s talán nem is akarhatta – visszafejleszteni, mert Moszkvában és a Szovjetunió több más városában olyan fontos, főleg nyelvészeti kutatások folytak, amelyek professzorai jól ismerték magyar kollégáik eredményeit.

De a törökországi tudományos élettel való kapcsolatokban nagy törés következett be. Minden szál nem szakadt meg, de a hidegháború hatásai az 1980-as évek végéig mindkét oldalon kemény korlátokat jelentettek. Németh Gyula a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének élén 1950–1965 között foggal-körömmel védte a magyar turkológiai pozíciókat, de ez sohasem jelentette azt, hogy ne tartotta volna fontosnak a hazai finnugristák kutatásait és azok továbbfejlesztését. Németh Gyula felesége, Sebestyén Irén jeles magyar finnugrista volt.

A magyar turkológia és a hazai orientalisztika viszonyrendszerében az 1950-es években új szempontok jelentek meg. A hatalmas szovjet térséggel, Kínával és Mongóliával, valamint a Moszkvával együttműködő „harmadik világbeli” országokkal való kapcsolattartás új tartalmú magyar orientalisztikát igényelt. Ebben a nyelvtudás mellett társadalom- és politikaelméleti szempontok váltak meghatározóvá. Az orientalisztika új ágai Budapesten is nemzetköziesedtek (nemegyszer moszkvai támogatással és ösztönzéssel), ami számos tehetséges magyar orientalistának külföldi egyetemeken állást (jobb fizetést és karriert) biztosított. Németh Gyula (képünkön) azt az iskolaépítő szempontot képviselte, hogy a magyar turkológiának kéz a kézben kell járnia a magyar őstörténet-kutatással és az azt segítő diszciplínákkal.

Németh a magyar őstörténetet összekötő kapocsnak tartotta a Kelet tanulmányozásával foglalkozó tudományok között, s ezért törekedett arra, hogy az olyan orientalista kutatások, amelyek forrásokat tártak fel, vagy épp csak új szempontokat vetettek fel a magyar őstörténet kérdéseivel kapcsolatban, párhuzamosan fejlődjenek a turkológiával. Negyvenéves volt, amikor 1930-ban megjelentette *A honfoglaló magyarság kialakulása* című munkáját, amely nyelvészeti alaposítottságú, széles körű helyzetjelentés volt a magyar őstörténet-kutatás akkori helyzetéről, egyben programterv arra, hogy miként kell a nyelvészeti-történeti kutatásokat folytatni. A kötet megjelenése után Németh Gyula haláláig, több mint négy évtizeden át dolgozott őstörténeti koncepciója javított kiadásán, amelyet végül a szegedi altajisztika tanszék professzora, Berta Árpád rendezett sajtó alá, s a kötet 1991-ben hagyta el a nyomdát.

Németh Gyula iskolateremtő személyiség volt, akinek jól átgondolt és gondosan épített rendszerét a második világháború és annak következményei szinte szétrombolták. Volt olyan tanítványa, aki a fronton esett el. Még többen voltak olyanok, akiknek 1944–1947 között az országból menekülniük kellett. Az egyik legmeghatározóbb tanítvány, Halasi-Kun Tibor a háború éve alatt az Ankarai Magyar Intézetnek volt igazgatója, majd annak 1947. évi bezárása után török támogatással a New York-i Columbia Egyetem professzora lett. Németh Gyula turkológiai módszerére épített iskolát New Yorkban, amelyben számos rendkívül tehetséges amerikai turkológusnak lett a doktorvaterje. Nála e tekintetben sikeresebb vagy időtállóbb lett a másik tanítvány, Sinor Dénes iskolateremtése, akinek az útja Párizson és Cambridge-en át vezetett a bloomingtoni Indiana Egyetemre, ahol az 1960-as években olyan urál-altaji nyelvészeti és történelmi kutatóközpontot és oktatási hálózatot hozott létre, amely napjainkban is virágzik.

Ankarában a kedvenc török tanítvány, Hasan Eren alapított iskolát. Mivel ő hosszú ideig a Török Nyelvtudományi Társaság elnöke is volt, tanárának gondolatait időtállóan építette bele a török nyelvtudományba. Berlinben pedig egy 1950-es évekbeli tanítvány, Hazai György alapított iskolát a Humboldt Egyetemen Németh Gyula-i turkológiai megközelítéssel. Németh maga Halasi-Kun Tibort szánta utódául a budapesti egyetemen. 1957-ben a müncheni Orientalisztikai Világkongresszuson igyekezett barátját-tanítványát rábeszélni arra, hogy jöjjön haza az emigrációból. Halasi-Kun azonban New Yorkban maradt.

Németh Gyula már pályája elején világosan látta, hogy a magyar turkológiának túl kell lépnie a csak az oszmán-török nyelvre és kultúrára szűkített kutatásokon (amely egyébként nemzetközi jelentőségű osztrák–magyar közös örökség is volt), és nagy jelentőséget kell tulajdonítani a többi törökségi nyelvnek és kultúrának is. Mert csak így lesznek megválaszolhatók a turkológia alapkérdései, mert csak ezek által derülhet fény a magyar nyelvbe került török jövevényszavak nyelvi és kultúrtörténeti hátterére is. Ez utóbbiak a török nyelvtörténet szempontjából is óriási jelentőséggel bírnak, mert a magyar nyelv honfoglalás előtti török szókincse egyben a nyugati ótörök nyelv egyetlen máig fennmaradt emléke is.

Ebben a hatalmas feltáró munkában meghatározó szerepe volt a szegedi egyetemen az altajisztikai tanszéket 1974-ben megalapító Róna-Tas Andrásnak és munkatársainak; s az altajisztikai kiterjesztés is előremutató lépés volt. Németh Gyula professzor kéziratok, hagyatéka és könyvtára is Szegedre került. A szegedi képzés ellenére a magyar turkológia veszített nemzeti szerepéből, és keresztmetszete egyre zsugorodott. Több nemzedék számos tehetsége nem tudta kiforrti magát itthon: nem kapott lehetőséget, hogy bizonyítson; nem jutott sem egyetemi, sem kutatói álláshoz. Számos tehetségünk külföldi egyetemen tanít, az egyetemi mesterprogramokon pedig kevés a diák. Nem csupán a tudományos utánpótlással vannak gondok, hanem a megfelelő szintű és számú nyelvtudással is a fontosabb török nyelvek területén, a magyar jövőnek pedig szüksége van az e nyelveket jól beszélő új nemzedékekre, tolmácsokra, műfordítókra és szakértőkre.

A szerző a Türk Tanács Budapesti Képviseleti Irodájának vezetője, nagykövet